

Віктор ФЛИС

аспірант освітньо-наукової програми

«Менеджмент», ЗУНУ

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Системи управління використанням матеріальних ресурсів на підприємстві є одним із найважливіших елементів внутрішнього управління, від ефективності якого залежить не лише собівартість продукції, а й загальна конкурентоспроможність підприємства на ринку. Матеріальні ресурси охоплюють сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, паливо, енергію, тару, запасні частини та інші речовинно-енергетичні елементи, які безпосередньо беруть участь у процесі виробництва або забезпечують його безперервність. Основна мета системи управління матеріальними ресурсами полягає в оптимізації їх закупівлі, зберігання, переміщення, використання та обліку з метою зниження витрат і підвищення ефективності виробничої діяльності.

Сучасна система управління матеріальними ресурсами має бути інтегрованою, аналітичною та цифровізованою. Така система включає декілька основних блоків: планування потреб у матеріальних ресурсах, логістичне забезпечення, оперативне управління запасами, контроль витрат і аналіз ефективності використання ресурсів. Основою для розробки планів забезпечення є виробничі програми, нормативи витрат, залишки на складах та дані про обсяги постачання. Важливою складовою є визначення оптимального рівня запасів, що дозволяє уникнути як простоїв через дефіцит, так і надлишку, що тягне за собою заморожування обігових коштів і ризик знецінення матеріалів [1].

Одним з найпоширеніших методів аналізу ефективності використання матеріальних ресурсів є обчислення матеріаломісткості продукції, яка характеризує витрати матеріалів на одиницю випущеної продукції. Формула для її обчислення має такий вигляд:

$$M_m = \frac{Z_m}{Q} \quad (1), \text{ де}$$

M_m – матеріаломісткість, Z_m – загальні витрати матеріальних ресурсів у грошовому вираженні, Q – обсяг виготовленої продукції в натуральному або вартісному вимірі.

Зменшення показника матеріаломісткості свідчить про більш раціональне використання матеріалів, впровадження ресурсозберігаючих технологій або вдосконалення технологічних процесів. Разом з тим, варто використовувати й інші показники, зокрема коефіцієнт використання матеріалів, рівень запасів, обертання матеріалів, а також величину втрат у процесі зберігання та транспортування.

Ефективне управління матеріальними ресурсами потребує гнучкої інформаційної системи, яка забезпечує оперативне відстеження руху матеріалів, автоматизацію документообігу, зменшення людського фактора та покращення точності даних. У сучасних умовах дедалі більшого значення набувають ERP-системи (Enterprise Resource Planning), які дозволяють інтегрувати всі підсистеми управління матеріальними потоками, від планування постачань до контролю залишків та обліку списань.

«Управління матеріальними ресурсами неможливе без тісної взаємодії між різними структурними підрозділами підприємства: виробничим відділом, відділом постачання, складським господарством, бухгалтерією та відділом контролю якості» [2]. Забезпечення належного рівня комунікацій, відповідальності та звітності дозволяє мінімізувати втрати, зменшити вплив людського чинника та підвищити прозорість руху матеріальних цінностей.

Крім того, підприємства повинні враховувати зовнішні чинники, які впливають на забезпечення матеріальними ресурсами. Це можуть бути коливання цін на сировину, логістичні затримки, коливання валютного курсу, зміна митного законодавства, сезонні коливання попиту тощо. У зв'язку з цим необхідно застосовувати елементи ризик-менеджменту у системі управління матеріальними ресурсами, що включає аналіз вразливостей, диверсифікацію постачальників, укладання довгострокових контрактів, створення резервних запасів тощо.

Таким чином, система управління матеріальними ресурсами є ключовим компонентом загальної системи ресурсного забезпечення підприємства. «Її ефективність впливає не лише на рівень витрат, а й на своєчасність виконання замовлень, якість продукції, гнучкість виробництва і здатність підприємства швидко реагувати на зміну кон'юнктури ринку» [3]. Удосконалення цієї системи має ґрунтуватися на сучасних технологіях, аналітичних інструментах і стратегічному баченні розвитку підприємства.

Ще одним важливим аспектом системи управління матеріальними ресурсами є контроль і аналіз втрат, які виникають на різних етапах обігу ресурсів. Ці втрати можуть бути спричинені неефективним зберіганням, низькою якістю поставленої сировини, технологічними недоліками у виробничому процесі, або неналежною організацією обліку. Для виявлення таких проблем доцільно регулярно здійснювати внутрішній аудит матеріальних потоків, проводити порівняльний аналіз планових і фактичних витрат, а також оцінювати рівень втрат у розрізі видів матеріалів.

Управлінські рішення щодо вдосконалення використання матеріальних ресурсів повинні прийматися на основі даних, що надаються аналітичними інструментами, зокрема системами контролінгу. Такий підхід дозволяє виявити критичні точки нераціонального використання матеріалів, прогнозувати майбутні потреби й витрати, а також оперативно реагувати на відхилення від запланованих показників. У практиці ефективних підприємств дедалі частіше використовуються методи ABC-аналізу (розподіл матеріалів за значущістю у витратах) та XYZ-аналізу (оцінка стабільності споживання матеріалів), що дозволяє краще контролювати запаси.

Таблиця 1

Основні показники, які використовуються для оцінки ефективності управління матеріальними ресурсами

Показник	Розрахунок	Значення для аналізу
Матеріаломісткість	$Зм/Q$	Чим нижче, тим ефективніше використання

Показник	Розрахунок	Значення для аналізу
Коефіцієнт використання матеріалів	Корисний вихід/Загальні витрати) *100%	Відображає рівень втрат при виробництві
Швидкість обертання запасів	Вартість реалізованих матеріалів/Середній запас	Вищий показник-краща обороноздатність
Частка втрат у загальних витратах	Втрати / м *100%	Визначає рівень неефективності

Примітка. Сформовано автором на основі [2]

Ці показники слід регулярно аналізувати в динаміці, порівнювати з аналогічними підприємствами галузі або із внутрішніми нормативами. «Такий підхід сприяє виявленню потенціалу для підвищення ефективності, формуванню обґрунтованих планів щодо оптимізації витрат та удосконалення технологій» [3].

Сучасна система управління матеріальними ресурсами має бути не лише технічно оснащеною та організаційно чіткою, але й гнучкою до змін внутрішнього й зовнішнього середовища. Забезпечення прозорості обігу ресурсів, скорочення втрат, раціоналізація закупівельної політики та впровадження цифрових рішень формують підґрунтя для сталого розвитку підприємства та підвищення його прибутковості.

Список використаних джерел

1. Дергачова В. А., Ковальчук Н. В. Управління ресурсами підприємства: теорія і практика: монографія. Дніпро: НМетАУ, 2023. 298 с.
2. Паламарчук В. М., Криворучко О. М. Логістика і управління ресурсами підприємства: сучасні підходи: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2022. 336 с.
3. Микитюк П. П., Брич В. Я., Микитюк Ю. І., Труш І. М. Управління проектами: підручник. [для студ. вищ. навч. закл.]. Тернопіль, 2021. 400 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/27985>